

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Taavi Arula

**Erialavaliku motivatsioon kõrghariduses TTÜ logistika
bakalaureuseõppe näitel**

Bakalaureusetöö

Õppekava EALB logistika

Juhendaja: Tarvo Niine, PhD

Tallinn 2018

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 6118 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Taavi Arula

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 142534EALB

Üliõpilase e-posti aadress: taavi.arula@gmail.com

Juhendaja: Tarvo Niine, PhD:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE.....	7
1.1. Motivatsioon	7
1.1.1. Õpimotivatsioon	8
1.2. Erialavalik	12
1.2.1. Valikuvõimalused peale keskkooli lõpetamist.....	12
1.2.2. Karjääriotsingud ja erialavalik.....	13
1.2.3. Erialavalikut mõjutavad tegurid.....	15
1.2.4. Info leidmine õppimisvõimaluste kohta.....	17
2. EKSPERIMENTAALNE OSA.....	18
2.1. Uurimistöö eesmärk ja ülesanded.....	18
2.2. Ankeedi ülesehitus ja läbiviimine	18
2.3. Üldkogum ja valim	19
3. TULEMUSED JA ARUTELU	20
3.1. Logistika erialavalik tagasivaates.....	20
3.1.1. Erialavalikut mõjutavad tegurid.....	20
3.1.2. Õpilaste rahulolu logistika erialaga	22
3.2. Logistika kui peeriala valik äranduse esmakursuslaste pilgu läbi	25
3.2.1. Lähedasemad erialavalikud	25
3.2.2. Äranduse eriala valikut mõjutavad tegurid	26
3.2.3. Õpilaste rahulolu äranduse erialaga	28
3.2.4. Peeriala valik	30
KOKKUVÕTE.....	33
SUMMARY	35
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	38

LÜHIKOKKUVÕTE

Uurimistöö eesmärk on kaardistada TTÜ äranduse ja logistika õppekavadele sisse astunud õpilaste erialavalikut enim mõjutanud tegurid. Uurimistöö käigus uuritakse küsimustiku abil nii EALB (varasem logistika õppekava insenerivaldkonnas) kui ka TABB (uus majandusteaduskonna õppekava, kus logistika on üheks võimalikuks peerialaks) tudengite otsustusprotsessi. Lisaks sellele selgitatakse välja, kuidas kavatsevad 2017. aastal TABB erialale sisse astunud tudengid teha oma peeriala valiku. Kui varem oli logistika eriala lõpetajate arvu lihtne ennustada, siis uues süsteemis valitakse peeriala alles teisel kursusel, mis muudab logistika peeriala lõpetajate arvu ennustamise oluliselt keerulisemaks ning eeldab tudengite otsustamist mõjutavate tegurite mõistmist.

Kõige olulisem erialavalikut mõjutanud tegur on huvi eriala vastu, mis näitab tudengite sisemist motivatsiooni õppima asumisel. Sellele järgnevad mõlemas grupis sellised välised motivaatorid nagu head töö leidmise võimalused ning loodetav töötasu valitud erialal. Kõige vähem mõjutavad erialavalikut sellised tegurid nagu perekondlikud traditsioonid, kaaslaste eeskuju ja kooli lähedus kodule.

Logistika on TABB eriala tudengite jaoks viie võimaliku variandi seas atraktiivsusest teisel kohal. Logistikast atraktiivsem oli vaid turundus, kusjuures logistika edestab selliseid peerialasid nagu juhtimine, majandusarvestus ja rahandus. Teise semestri lõpuks on peeriala valiku teinud 80% vastanutest, samas kui ülikooli astudes teadis vaid 40% neist, mis peeriala nad kavatsevad valida.

Tulemustest selgub, et tudengite rahulolu õppe praktilisusega on üsna madal, mistõttu tuleb mõelda ka sellele, kuidas muuta õpet praktilisemaks.

Võtmesõnad: logistika eriala, äranduse eriala, õpimotivatsioon, erialavalik

SISSEJUHATUS

Kui varem kuulus logistika eriala Tallinna Tehnikaülikoolis insenerivaldkonda (õppekava EALB), siis alates 2017. aastast positsioneeriti see ümber majandusteaduskonda, kus logistika on üks võimalikest peerialadest ärenduse erialal (TABB) õppima asunud tudengite jaoks. Seega, kui varem tehti erialavalik juba ülikooli sisse astudes, siis uues süsteemis tehakse see alles kolmanda õppesemestri jooksul. See tähendab, et kui varem sai logistika eriala lõpetajate arvu ennustada üsna täpselt, teades sisseastujate arvu ja keskmist õppekava väljalangevust, siis uues süsteemis on oluliseks vahemuutujaks peerialavalik, mis tähendab potentsiaalse prognoosivea mitmekordistumist, kui teaduskond ei oska üldjoontes ette näha, kuidas jagunevad ärenduse üliõpilased peeriala valikul ja puudub kaardistatud arusaamine, mille põhjal üliõpilased selle otsuse langetavad. Samuti ei ole teada, kas logistika atraktiivsus on muutunud ning kui võrd võrdab logistika kui ärenduse peeriala ligi teistsuguseid logistikahuvilisi kui seda tegi senine eraldiseisev logistika bakalaureuse õppekava. Oluline on ka välja selgitada, kuidas õpilase motivatsioon õppe käigus teiseneb – seda ei ole TTÜ logistika üliõpilaste üleselt varem uuritud.

Põhinedes eelmainitud probleemidele, kaardistatakse käesolevas uurimistöös TTÜ logistika ja ärenduse bakalaureuse õppekavadele sisse astunud õpilaste erialavaliku otsustusprotsess ja otsust enim motiveerinud tegurid. Seejuures selgitatakse välja, millised olid kummagi eriala tudengite peamised erialavalikut mõjutanud tegurid ning kuidas kavatsevad ärenduse õppekava 2017. aastal sisse astunud tudengid teha oma peeriala valiku. Uuriti ka tudengite rahulolu erinevate faktoritega.

Uurimus viidi läbi küsimustiku vormis, mis saadeti osalejatele e-maili teel. Küsimustikule vastas 111 EALB ja TABB õppekaval õppinud või õppivat inimest, mis moodustab 33% kogu üldkogumist. Vastanute seal olid nii praegused EALB ja TABB õppekavadel õppivad tudengid kui ka juba 2013. aastal EALB erialale sisse astunud ning praeguseks lõpetanud vilistlased.

Esimeses peatükis tehakse teoreetiline ülevaade õpimotivatsioonist ja erialavaliku otsustusprotsessist ning seda mõjutavatest teguritest, samuti Eestis ja maailmas läbi viidud sellekohastest uuringutest. Eksperimentaalses osas kirjeldatakse kummalegi õppekavale õppima astumist mõjutanud tegureid ning samuti TABB õppekaval õppivate tudengite peatselt eesootavat peerialavalikut mõjutavaid tegureid. Selgitatakse ka välja, millised olid kummagi rühma ootused teatud faktoritele enne õppima asumist ja milline on nende rahulolu samade faktoritega peale õppima asumist.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

1.1. Motivatsioon

„Motiveeritud olema“ tähendab seda, et inimene teeb samme mingi tegevuse sooritamiseks. Kui inimene on motiveeritud, on ta aktiveeritud mingit tegevust alustama ja lõpule viima, samas kui amotiveeritud inimene ei tunne tegevuse alustamiseks mingit tõukejõudu ega inspiratsiooni. Motivatsioon ei ole aga unitaarne fenomen – inimesi motiveerivad väga erinevat tüüpi motivaatorid. Motivatsiooni tüüp puudutab tegevuse aluseks olevaid hoiakuid ja eesmärke ehk tegevuse põhjust. Enesemääratluse teooria eristab kahte peamist motivatsiooni tüüpi – sisemine ja väline. Need jagatakse vastavalt sellele, mis põhjustel või eesmärkidel mingit tegevust alustatakse. (Ryan, Deci 2000)

Sisemine motivatsioon viitab sellele, et tegevust hakatakse tegema seetõttu, et see on oma olemuselt huvitav ja nauditav. See paneb inimest tegutsema rahulduse, rõõmu ja isikliku väljakutse saavutamise pärast. Sisemine motivatsioon peegeldab inimese loomumast kalduvust õppida ja teadmisi omandada. Sisemiselt motiveeritud tegevused rahuldavad inimese kaasasündinud psühholoogilisi vajadusi pädevuse ja autonoomsuse järele ning need on inimese enese määratletud käitumise prototüübiks. Need tegevused on vabatahtlikud ja nendega kaasneb vabaduse ja autonoomia tunne. (Ryan, Deci 2000) Sisemisel motivatsioonil on kolm alatüüpi (Maurer *et al.* 2013):

- 1) Sisemine motivatsioon teada – see kerkib esile, kui inimene hakkab millegagi tegelema seetõttu, et õppimine või millegi mõista üritamine pakub talle rahuldust.
- 2) Sisemine motivatsioon saavutuste suunas – see ilmneb, kui inimene hakkab millegagi tegelema naudingu tõttu, mida millegi saavutamine või loomine kaasa toob.
- 3) Sisemine motivatsioon kogeda stimuleeritust – see esineb juhul, kui inimene hakkab millegagi tegelema selleks, et kogeda stimuleerivad või erutavat tunnet.

Väline motivatsioon paneb tegutsema juhul, kui see viib teatud välise tulemuseni, seda õhutatakse ja hinnatakse väliselt teiste inimeste poolt (näiteks perekond, eakaaslased, ühiskond). Väliselt motiveeritud tegevustega kaasneb surve- ja välise kontrolli tunne. (Ryan, Deci 2000; Maurer *et al.* 2013) Välised motivaatorid võivad aga sõltuvalt oma suhtelisest autonoomsusest oluliselt varieeruda ning võivad seega peegeldada välist kontrolli või eneseregulatsiooni (Ryan, Deci 2000). Välisel motivatsioonil on samuti kolm alatüüpi (Maurer *et al.* 2013):

- 1) identifitseeritud väline motivatsioon – see on välise motivatsiooni variantidest kõige enam enesemääratletud. Kuigi tegevus inimesele ei meeldi, ta ikkagi väärtustab seda.
- 2) introjekteeritud väline motivatsioon – inimene teeb midagi selleks, et vältida süütunnet.
- 3) puhtalt väline motivatsioon – kõige vähem enesemääratletud variant. Inimene osaleb tegevuses ainult selleks, et saada välist autasu või vältida karistust.

Internaliseerumine ja integratsioon on protsessid, mille kaudu väliselt motiveeritud tegevused muutuvad rohkem enesemääratletuks (Ryan, Deci 2000). Amotivatsioon on enesemääratlemise vastand ning viitab motivatsiooni ja kavatsuse puudumisele (Maurer *et al.* 2013).

1.1.1. Õpimotivatsioon

Alati vastab mingi osa õpilastest ühiskonna ootustele ja nõudmistele õppimise osas halvemini kui teised. Seda võib selgitada nende erineva õpimotivatsiooniga. (Elliot *et al.* 2005) Paljud varasemad tööd on õpimotivatsiooni kirjeldamisel kasutanud enesemääratluse teooriat (Soria, Stebleton 2013; Maurer *et al.* 2013; Paixão, Gamboa 2016). Hariduse valdkonnas kasutatakse enesemääratluse teooriat peamiselt selleks, et soodustada õpilastes uskumist oma võimetusse ja omadustesse, samuti hariduse väärtustamist ja huvi õppimise vastu. Enesemääratletud motivatsiooni on seotud paljude hariduslike saavutustega eri haridusastmetel alates algkoolist kuni kõrgkoolini välja. Õpilase motivatsioon on akadeemilise soorituse ja saavutuse seisukohalt ülioluline. (Maurer *et al.* 2013) Õpilane võib olla väga motiveeritud tegema kodust tööd, kuna ta on uudishimulik ja huvitatud, kuid õpilane võib selle ära teha ka vaid seetõttu, et saada õpetaja või vanema heakskiitu. Samuti võib ta õppida mingi uue oskuse seetõttu, et ta mõistab selle kasulikkust ja väärtust või hoopis seetõttu, et selle omandamine annab talle hea hinde ja hea hindega kaasnevad hüved. (Ryan, Deci 2000)

Õpimotivatsiooni võib mõjutada ka õpetamise stiil. Õppeainele sügavuti lähenemine toob kaasa selle, et õpilane otsib õpitu tähendust ning seob seda kriitiliselt teiste kogemuste ja ideedega.

Pinnapealne lähenemine aga tähendab mehaanilist õppimist, passiivset päheõppimist ning toob kaasa akadeemilise ärevuse. Selleks, et soodustada kontseptuaalsemat ja sügavamalt õppimist, peavad õpetajad mõistma, kuidas õpilased õppimisele lähenevad. (Ballantine *et al.* 2008)

Enesemääratluse teooria kohaselt on sisemise motivatsiooni tulemus enamasti kõrgema kvaliteediga õpe ja loominguilisus ning seda hinnatakse üldiselt kõrgelt. Välist motiveerimist seostatakse aga õpilaste madala püsivuse, huvi ja osalusega. Seega on oluline teada faktoreid, mis sisemist motivatsiooni tekitavad või kahjustavad. Tingimused, mis toetavad inimese kompetentsi, autonoomia ja seotuse tunnet, on olulised säilitamiseks sisemist motivatsiooni. Nii eeldab ka koolis enesemääratletud õppimise hõlbustamine klassiruumis sobivaid tingimusi. (Ryan, Deci 2000) Sisemise motivatsiooni ja autonoomsuse soodustamiseks vajalike tingimuste loomine viib tulemusteni, mis toovad lõppkokkuvõttes kasu nii õpilasele kui ka ühiskonnale. Enesemääratletud motivatsiooni tekkele kaasa aitamine peaks olema prioriteet – kui lapsevanemad ja õpetajad toetavad õpilaste autonoomsust, areneb neis välja tõenäoliselt suurem uudishimu õpitu suhtes. (Deci *et al.* 1991)

Väline motiveerimine võib osutada kasulikuks, kui muude meetoditega pole õpilast konkreetset ülesannet võimalik tegema motiveerida. Õpilane võib väliselt motiveeritud tegevusi läbi viia vastumeelselt ja pahameelega, kuid ta võib seda teha ka sellise suhtumisega, mis peegeldab sisemist leppimist ülesande väärtuse ja kasulikkusega. Esimesel juhul tunneb õpilane, et ta on väliselt sinna tegevusse saadetud, kuid teisel juhul on väline eesmärk omaks võetud ja seda tahetakse lõpuni teha. Seega on õpetamisel oluline mõista, et kuna kõik ülesanded, mis õpilastele antakse, ei ole nauditavad ja huvitavad, on vaja stimuleerida aktiivse ja vabatahtliku välise motivatsiooni teket. (Ryan, Deci 2000) Garaus *et al.* (2016) leidsid enda uuringus, et väikesed välised hüved mitte ei õõnesta autonoomse õpimotivatsiooni teket, vaid pigem isegi soodustavad seda.

Eriala valikul on õpilased sisemiselt motiveeritud, kui eriala on nende jaoks huvitav, nad naudivad sellega seoses antavaid ülesandeid või tahavad rahuldada oma intellektuaalset uudishimu. Välisteks motivaatoriteks võivad olla aga vanemate surve või karjäärivõimalused. Välised motivaatorid, mis on sisemine-välimine skaalal pigem sisemise poolel (sisemiselt reguleeritud ja autonoomsed), on tasuva ja rahuldustpakkuva töökoha leidmine, rahvusvahelised võimalused jne – need tulevad pigem õpilasest endast, mitte kelleltki teiselt. Väliste motivaatorite hulka, mis

tulenevad puhtalt väljastpoolt, kuuluvad õppima asumine seetõttu, et algselt soovitud erialale ei saadud sisse, samuti lihtne eriala ja vanemate soovid. (Soria, Stebleton 2013)

Üle maailma on läbi viidud erinevaid teadustöid uurimaks tudengite õpimotivatsiooni ja seda mõjutavaid tegureid (Adcroft 2011; Ballantine *et al.* 2008; Bye *et al.* 2007; Kember *et al.* 2010; Maurer *et al.* 2013; Rovai *et al.* 2007). Mitmetes töödes on õpimotivatsiooni uurimiseks kasutatud küsimustikku Likerti skaalaga ehk õpilased pidid 7-palli skaalal hindama väidete paikapidavust (Adcroft 2011; Maurer *et al.* 2013; Paixão, Gamboa 2016; Rovai *et al.* 2007). Adcroft (2011) uuris õpimotivatsiooni (nii sisemisele kui välisele eesmärgile orienteerituse) ning õppimisele seatud ootuste vahelist suhet ning seda, kas saadud tulemused erinevad eri õppeprogrammi ja õppetasemega tudengite vahel, seejuures suurem osa nendest õppisid bakalaureuseõppes ärikorralduse erialal, kus õpilased peavad õppima väga erinevaid aineid, ülejäänud uuritavad õppisid aga kitsamat eriala nagu turism, kaubandus, majutusteenindus, raamatupidamine või rahandus. Leiti, et nii sisemistele kui välistele tulemustele orienteerudes oli motivatsiooni tase kõrge ning olenemata õppekavast ja tasemest hindavad õpilased tööd, mis on huvitav ja oluline ning nende püüdlustega seotud. Õpilastele, kes on uudishimulikud õpitu suhtes, tundub õpitav eriala huvitavam ja olulisem. On leitud seos ka selle vahel, kui oluliseks õpilased mingit ülesannet peavad ning selle vahel, kuidas nad usuvad ennast sellega hakkama saavat. Sisemisele eesmärgile orienteerituse ja ülesande väärtuse tulemused olid spetsiifilisemate erialade õpilastel suuremad, mis näitab, et nende jaoks on uudishimu ja huvi olulisem kui laiemapõhjalise eriala õpilaste jaoks.

Nii väline kui sisemine motivatsioon vähenevad õppekava läbimise jooksul. Viimase kursuse tudengid näitasid ka madalamaid ootusi sooritusele ja õppimisele kui esmakursuslased. (Adcroft 2011) Ka teises uuringus, kus uuriti tudengite õpimotivatsiooni, täheldati viimase kursuse õpilaste üldist neurootilisust, kui leiti, et nende „eesmärgi puudumise“ skoor oli tunduvalt kõrgem kui madalamate kursuste õpilastel (Ballantine *et al.* 2008).

Bye *et al.* (2007) võrdlesid oma uuringus traditsiooniliste (alla 21 aasta vanused, kes ei ole oma õpinguid katkestanud) ja mittetraditsiooniliste (üle 28-aastased) tudengite akadeemilise elu emotsionaalseid ja motivatsiooniga seotud komponente. Leiti, et mittetraditsioonilistel ehk üle 28-aastastel tudengitel on suurem sisemine motivatsioon ja sellega kaasnevalt ka afekti tase kui traditsioonilistel tudengitel. Samuti leiti, et õpilase huvi ja vanus on seoses sisemise motivatsiooni tasemega. Samas uuringus leiti, et mittetraditsioonilistel õpilastel ei olnud sisemise ja välise

motivatsiooni taseme vahel olulist erinevust. Välised õpieesmärgid võivad olla olulised näiteks koduste ülesannete õigeaegseks esitamiseks. (Bye *et al.* 2007)

Kuuluvus- ja rahulolutunne on olulised faktorid, mis mõjutavad üldist püsivust erialal ja lõpetajate arvu. Õppejõudude ja kaastudengitega tekkinud suhted võivad tugevdada tudengi püsivust erialal ja suurendada tema seotust valitud erialaga. (Soria, Stebleton 2013) Kui kaasõpilaste vahel arenevad head suhted, tekitab see kokkukuuluvustunde ning teineteist motiveeritakse rohkem. Kaaslaste toetus on oluline ka ülikooli astumisel ja eriala valikul, eriti oluline on vanemate arvamus – see on omane just Aasia kultuurile, läänemaailmas see nii oluline ei ole. (Kember *et al.* 2010) Aasia- ja läänekultuuri erinevaid mõjusid tudengite karjäärvalikutele on uurinud Ye *et al.* (2018).

Mitmed teadustööd on õpimotivatsiooni uurimisel kasutanud AMS skaalat (ingl k. *Academic Motivation Scale*), mis hõlmab sisemise ja välise motivatsiooni liike ning amotivatsiooni (Maurer *et al.* 2013; Rovai *et al.* 2007). Erinevate õppeainete õppimisel võivad õpilased olla väga erinevalt motiveeritud. Näiteks Maurer *et al.* (2013) küsitlesid õpilasi, kes õppisid erinevatel erialadel, kuid osalesid kolmes õppeaines – füsioloogia, füüsika ja toitumisõpetus. Leiti, et toitumisõpetuse õpilaste sisemine motivatsioon oli kõrgem ja väline motivatsioon madalam kui füüsika ja füsioloogia tudengitel. Toitumisõpetuses oli peamiseks motivatsiooniliigiks sisemine motivatsioon teada saada, see on õpilaste arvetes lihtsam ning akadeemilised tulemused paremad. Füsioloogias prevaleerib väline identifitseeritud motivatsioon – seda peetakse küll keeruliseks, kuid õpilased hindavad selle õppeaine väärtust. Füüsikat õppisid tudengid puhtalt välise motivatsiooni najal, kuna see on paljude põhialade eeldusaineks ning nad ei pea selle aine mõistmist isenesest nii oluliseks kui vajadust see aine läbida. Kõigis ainetes oli välise motivatsiooni tase kõrge, mis kinnitab seda, et kõrgharidusele lähenetakse üha enam tarbija seisukohast. (Maurer *et al.* 2013)

Õpimotivatsioon võib erineda ka erinevate õppevormide vahel (kontaktõpe vs e-õpe). Rovai *et al.* (2007) uurisid oma töös, kuidas erineb õpilaste motivatsioon e-loengutes ja traditsioonilistes loengutes klassiruumis. Leiti, et e-õpet läbides oli õpilaste sisemine motivatsioon suurem kui klassiruumis loengutes käies, samas välise motivatsiooni ega amotivatsiooni osas erinevusi ei olnud. Rovai *et al.* (2007) uurisid ka seda, kas õpimotivatsioon erineb bakalaureuse- ja kraadiõppes olevate tudengite vahel ning leiti, et kraadiõppes õppinud tudengite sisemine motivatsioon oli kõrgem kui bakalaureuseõppes olnutel mõlemas loenguvormis. Väline regulatsioon oli

bakalaureuseõppes tunduvalt suurem kui kraadiõppes, mida võib seletada sellega, et sinna minnakse enamasti kindla soovi ja plaaniga, samas kui bakalaureuseõppesse minek peale keskkooli tundub enamikule iseenesestmõistetavana.

1.2. Erialavalik

1.2.1. Valikuvõimalused peale keskkooli lõpetamist

Enamikus maailma riikides nähakse rahvastiku kõrget haridustaset võtmevahendina rahvuse õitsenguks (Elliot *et al.* 2005, 1). Õpilastel, kes omandavad keskhariduse, seisab ees eriala valik – kompleksne protsess, mida mõjutavad ühest küljest mikrotegurid ehk isiklikud ja sotsiaal-majanduslikud asjaolud, teisest küljest aga makrotegurid ehk tööturu ja riigi haridussüsteemi struktuur (Mägi, Nestor 2012). Otsustusprotsess hõlmab endas vaimseid ja füüsilisi tegevusi alates hetkest, kui inimene leiab, et tal on millegi kohta vaja otsus vastu võtta. See võib alguse saada nii isiklikest kui keskkonnast tulenevatest ajenditest. (Vrontis *et al.* 2006) Karjäärivaliku erinevad teoreetilised käsitusviisid keskenduvad valikuetappidele või karjäärivalikut mõjutavatele sisemistele (nt motivatsioon, õpiedu) ja välistele ehk sotsiaal-majanduslikele teguritele (Mägi, Nestor 2012).

2011. aastal viidi Eestis läbi uuring, mille käigus küsitleti 1800 gümnaasiumi ja kutsekeskharidust pakkuvat kooli lõpetavat noort ning analüüsiti 121 12. klassis õppinud noore kirjandit, mis osalesid vastaval kirjandikonkursil. Uuringu tulemustest selgus, et 70% kõigist gümnaasiumilõpetajatest kavatses asuda õppima Eesti kõrgkoolidesse, 7% tahtis minna Eestis kutseharidust omandama ning 11% plaanis minna õppima välismaale, vaid 6% kavatses astuda tööturule. (Mägi, Nestor 2012)

Edasiõppimist soosivad parem õppeedukus, süvaõpihoiak ja kõrgemad tulemused riigieksamitel. Kõrgharidust saada soovivad õpilased olid enamasti pärit ka kõrgema sotsiaal-majandusliku järjega peredest, nende vanemad on haritumad ning nad ise on oma eluga rohkem rahul. (Mägi, Nestor 2012)

Akadeemilisi nõustajaid, ülikoolide juhte ning poliitikuid on pikalt huvitanud tudengite otsustusprotsess seoses peeriala ja karjäärivalikutega. Tudengite erialavalik mõjutab kraadiõppeprogrammide jätkusuutlikkust, väike valik ning eriala puudumine võib viia tudengite lahkumiseni. (Soria, Stebleton 2013) On kasulik mõista, mis motiveerib inimesi astuma ülikooli ja saama kõrgharidust. Nende motivatsiooni olemus ning ülikooli astumise otsuse kindlus määravad tema seotuse õpingutega. Motivatsiooni liik ning tugevus mõjutavad tema pühendumist ja lähenemist õppimisele. Kui õpilane on piisavalt motiveeritud, et ülikooli astuda, on sellega seotud ka eriala valiku motivatsioon. Koolide rahastamine ja nende osakonnad sõltuvad sellest, kui palju õpilasi nad suudavad sinna õppima meelitada. (Kember *et al.* 2010)

1.2.2. Karjääriotsingud ja erialavalik

Õpilased võivad kõrgkoolis eriala valikul kasutada erinevaid teid (Mägi, Nestor 2012):

- 1) Riigieksamite valikust sobiva erialani – selle tee puhul valivad õpilased riigieksamid, seejärel riigieksamite tulemuste põhjal huvipakkuvast õppeasutusest sobiva eriala.
- 2) Unistuste ja tegelike võimaluste ühendamine – tõukejõuks on erialahuvi, aga märkimisväärne mõju on ka välistel teguritel (näiteks tööturu nõuded ja ühiskonna kuvand erialast). Õpilane kuulab vanemate, lähedaste ja sõprade nõuandeid, kuid teeb otsuse ise.
- 3) Valik huvide ja isikuomaduste järgi – õpilase sisemised tegurid (erialahuvi, isiksuseomadused, tugevad küljed ja oskused) on olulisemad kui välised.
- 4) Valik, mis tehakse vastavalt tulevikupildile heast elust – õpilasel on selge ettekujutus oma tulevikust (tasuv töökoht, põnev töö, edukas karjäär), mis mõjutab tema karjäärivalikut
- 5) Kindla sihi püstitamine ja selle alusel haridustee rajamine – õpilane seab endale kõigepealt kindla sihi ja valib vastavalt sellele sobiva õppeasutuse ja eriala.

On uuritud ka seda, kuidas mõjutab eriala valiku tee õpilase edasist rahulolu. Leiti, et tudengid, kes valisid eriala seetõttu, et see neid huvitas, olid oma õpingutega rohkem rahul, samas kui puht väliste motivaatorite tõttu eriala valinud tudengite rahulolu oli madalam. (Soria, Stebleton 2013)

Germeijs ja Verschueren (2006) on kirjeldanud järgmisi etappe, mis tuleb erialavaliku otsustusprotsessis läbida:

- 1) Orienteeritus karjääri valimisele – õpilane peab olema teadlik otsustamise vajadusest ja leidma motivatsiooni otsustusprotsessi süvenemiseks;

- 2) enese avastamine – oma erinevate külgede avastamine (enda huvid, väärtused, võimalused, aga ka sõbrad, vanemad, õpetajad, õppimismeetodid jne);
- 3) üldine ümbritsevate tingimuste avastamine – karjäärivõimaluste uurimine, nende kohta üldteabe hankimine;
- 4) põhjalikum ümbruskonna avastamine – valikusse jäänud karjäärivõimalusi puudutava teabe põhjalik kogumine;
- 5) otsuse langetamine – edukas valiku tegemine eri võimaluste hulgast;
- 6) enda sidumine valikuga –pühendumine tehtud valikule.

Germeijs ja Verschueren (2006) löid ka meetmete komplekti SCTI (ingl k. *Study Choice Task Inventory*), millega mõõta erinevaid tegevusi erialavaliku otsustusprotsessis. SCTI uurib kuut keskset tegevust, mis otsustusprotsessis tuleb läbida ning kasutab neist igaühe jaoks eraldi küsimustikku ja alamskaalasid.

Eelnevaga sarnaselt, kuigi pisut lühemalt, on erialavaliku otsustusprotsessi etappe kirjeldanud Bobâlcă *et al.* (2014). Nende mudeli järgi järgneb probleemi mõistmisele(õpilane peab aru saama, et ta peab oma hariduse kohta otsuse vastu võtma) informatsiooni otsimine, seejärel erinevate alternatiivide kohta leitud informatsiooni hindamine ning lõpuks lõpliku otsuse tegemine ja erialale kandideerimine. Nad uurisid majanduse ja ärikorralduse erialade teise kursuse tudengite põhieriala valikut mõjutavaid tegureid ning valikute põhjuseid. Uuringu esimene faas toimus arutelu käigus, kus uuriti õpilaste eriala valiku kogemusi, sellega seotud tundeid ja teadmisi. Samuti küsiti, milline oleks nende ideaalne eriala. Saadud vastuste põhjal koostati küsimustik, mis esitati õpilastele uuringu teises faasis.

Uuringus, kus analüüsiti keskkooliõpilaste karjääriotsinguid, leiti, et keskkooli lõpu lähenedes on õpilased karjääriotsingu otsustusprotsessi kõigis etappides aktiivsemad kui 11. klassis, välja arvatud erialale pühendumise etapis, seejuures olid tüdrukute skoorid kõigis etappides oluliselt kõrgemad kui poistel. Leiti, et viimase õppeaasta jooksul teevad õpilased suure arengu erialavaliku otsustusprotsessis. (Germeijs, Verschueren 2006) Enamik õpilastest teevad erialavaliku alles 12. klassis (Mägi, Nestor 2012). Bakalaureuseõppes teevad õpilased otsuse oma põhieriala valiku kohta enamasti esimese kursuse lõpuks (Bobâlcă *et al.* 2014).

27% 2011. aastal Eestis läbi viidud uuringus osalenutest plaanis kandideerida sotsiaalteaduste, ärinduse või õiguse valdkonda, samas oli see valdkond ka populaarne teine valik. 17% plaanis minna humanitaaria ja kunstide valdkonda ning 14% loodus- ja täppisteaduste valdkonda.

Erialaeelistustest mainiti kõige rohkem neid erialasid, millest ühiskonnas kõige sagedamini räägitakse. (Mägi, Nestor 2012)

Paixão ja Gamboa (2016) identifitseerisid eristatavad motivatsiooniprofiilid keskkooliõpilaste vastuste põhjal ning tekkis kolm gruppi: enesemääratletud, mitte-enesemääratletud ning väliselt reguleeritud õpilased. Uuriti nende rühmade vahelisi erinevusi karjäärivõimaluste uurimisel ning ebakindluses tulevase karjääri osas. Nagu eeldatigi, näitasid kõrge enesemääratlusega õpilased kõige soodsamat kutsealast käitumist, mis väljendus aktiivses karjäärivõimaluste otsimises ning madalamas ebakindluses oma karjääri osas. Need õpilased olid karjääriotsingutes autonoomsed ja kaasatud, nad kogusid palju informatsiooni ja nende otsingud olid kavandatud ja süstemaatilised. Enesemääratluse puudumisel oli õpilastel madal karjääriotsingute tase ning kõrge ebakindlus oma karjääri osas. Väliselt kontrollitud õpilaste motivatsiooni tase oli kõrge, mida seostatakse aktiivse osalemisega karjäärivõimaluste otsingutel. Samas olid nad ebakindlad oma tulevase karjääri osas, see võib tuleneda sellest, et nad kogusid vähem informatsiooni ja otsingud olid vähem kavandatud ja süstemaatilised. (Paixão, Gamboa 2016)

Noorte erialavalikud ei ole keskkooli lõpus enamasti selgelt välja kujunenud. Paljud õpilased oleksid nõus oma esialgsest eelistusest loobuma, kui nad sellele erialale sisse ei saa või kui rahaliselt toetatakse mõnda teist eriala. (Mägi, Nestor 2012) Oktoobris läbi viidud jätku-uuringust selgus, et kevadel eelistatud erialal alustas õpinguid vaid 55% vastanutest, samas sotsiaalteaduste, ärinduse ja õiguse valdkonnas kattus kevadine eelistus 73% ning nendele erialadele asus õppima isegi 9% rohkem õpilasi kui algselt plaanis. Kõige enam mõjutasid plaanide täitumist riigieksamite tulemused ning seda ei mõjutanud vanemate sotsiaal-majanduslik taust ega haridustase. 23% vastanutest tunnistas plaanide täielikku kordaminekut, 46% noortest tõdes, et nende praegune tegevus on peale keskkooli lõpetamist olnud pigem plaanipärane kui juhuslik. (Mägi, Nestor 2012)

1.2.3. Erialavalikut mõjutavad tegurid

Eriala valikul oli olulisim faktor huvi eriala vastu (Kember *et al.* 2010; Mägi, Nestor 2012; Soria, Stebleton 2013). Sama oluliseks on peetud ka intellektuaalset uudishimu ning ettevalmistust rahuldustpakkuvaks karjääriks (Soria, Stebleton 2013). Ühes uuringus on valdkonna valikul olulisimaks faktoriks peetud töövõimalusi peale õpinguid – 92,9% õpilastest pidas seda oluliseks

või väga oluliseks ning see näitab pigem ratsionaalset kui emotsionaalset motivatsiooni (Băcilă 2008).

Eestis läbi viidud uuringu põhjal oli tähtsusetl teisel kohal tasuta õppimise võimalus. Järgnesid sissesaamise tõenäosus, head töö leidmise võimalused, loodetavad tulemused riigieksamitel, kõrge õpetamise tase valitud erialal ning eeldatav töötasu suurus pärast lõpetamist. (Mägi, Nestor 2012) Olulised on ka õppeasutuse maine, teaduskonna personali poolt osaks saadav tähelepanu, personali ja veebilehe kaudu antav informatsioon ning vastuvõtumetod (Băcilă 2008).

Kõige vähem mõjutavad otsuseid perekondlikud traditsioonid (Mägi, Nestor 2012; Soria, Stebleton 2013; Băcilă 2008), kaaslaste eeskuju ja kooli lähedus elukohale (Mägi, Nestor 2012; Băcilă 2008), madalad nõuded sissesaamisel ning see, et ei saadud soovitud erialale sisse (Soria, Stebleton 2013). Õpilased teevad oma valikuid peamiselt ise, vähem mõjutavad vanemad, seejärel sõbrad, klassikaaslased ja õed-vennad (Băcilă 2008).

Eestis toimunud uuringus tunnistasid ligi pooled vastanutest, et suur konkurents erialal tekitab neis ebakindlust, samas 12% ütlesid, et see mõjub neile pigem isegi motiveerivalt (Mägi, Nestor 2012).

Erialavalikut mõjutab ka keskkoolis sama või sellega seotud aine õppimine ning sellega seotud kogemus. Võib olla aga ka vastupidine suhe ehk kui õpilasel on eesmärk konkreetset eriala ülikooli õppima minna, peab ta enne keskkoolis sobivaid aineid valima. (Kember *et al.* 2010) Suurt rolli erialavalikul mängib ka see, mis suunitlusega klassis õpilane 12 aastat õppinud on, näiteks reaalkallakuga klassis käinud õpilased olid rohkem huvitatud reaalinete õppimisest kõrgkoolis (Mägi, Nestor 2012).

Vrontis *et al.* (2006) töötasid välja mudeli hindamaks õpilaste valikuid kõrghariduses arenenud maades. Nad kogusid kirjandusest kokku olulisemad parameetrid, mis õpilaste käitumist mõjutavad ning panid neist kokku integreeritud mudeli. Nad jagavad olemasolevad mudelid kolme rühma: majanduslikud, staatuse saavutamise ning kombineeritud mudelid. Majanduslikud mudelid eeldavad, et õpilaste valik on ratsionaalne ja toimub selle järgi, mis väärtust ülikool õpilasele pakub. Staatuse saavutamise mudel arvestab aga valikut mõjutavaid isiklike ja väliseid tegureid, mis arenevad õpilase elu jooksul. Kombineeritud mudel hõlmab neid mõlemaid. Uued mudelis on esindatud individuaalsed tegurid ning keskkonnamõjurid. Esimesed neist näitavad isikliku vabadusega seotud väärtusi ja hoiakuid, liikumapanevaid jõudusid isiklike eesmärkide

saavutamiseks. Keskkonnategurite puhul on täheldatud vähemtraditsiooniliste tegurite mõju suurenemist – see tähendab, et perekonna mõju väheneb, samas kui eakaaslaste ja meedia tähtsus suureneb. Seetõttu on õppeasutustel oluline teha sotsiaalsel turundust.

Ülikooli valikul on olulised omadused maksumus, asutuse suurus ja asukoht, selle juhtimine (avalik või erakool) ning õppekavad. Olulised on värbamine, vastuvõtutingimused, pakutav abi ning suhtlemine. On välja toodud brändingu tähtsuse tõusu ülikoolides. Väärtuse nihe hinna/kvaliteedi suhtelt innovatsiooni, lisateenuste, isikliku teeninduse jms suunas. (Vrontis *et al.* 2006)

Singh ja Sharma (2017) uurisid hiljuti sotsiaalse konteksti mõju järgmise põlvkonna noorte karjäärivalikute tegemisele. Uuriti perekonna, õpetajate, sõprade ja meedia mõju. Leiti, et perekond (84%), sõbrad, õed-vennad, sugulased mõjutavad karjäärivalikute tegemist kõige enam. Samuti mõjutavad seda professionaalid, keda noored imetlevad ning karjäärinõustajad. Sõprade mõju hinnati aga erinevalt – ligi 30% pidas nende mõju oluliseks ja 30% mitte, samamoodi sotsiaalvõrgustike mõju Pooled vastanutest pidasid interneti mõju oluliseks, samas raadio, televisiooni ja filmide mõju oluliseks ei peetud.

1.2.4. Info leidmine õppimisvõimaluste kohta

12. klassi õpilaste erialavalikul kasutatavaid infoallikaid on uurinud Băcilă (2008), kes leidis, et informatsiooni õppimisvõimaluste kohta otsitakse peamiselt sõpradelt, õppeasutuse veebilehtedelt ja brošüüridest. Vähemoluliseks peetakse ajalehti, telefoni, vanemaid ja raadiot. Selgus, et suusõnaline infolevik on äärmiselt oluline, mistõttu on oluline, et tudengid oleksid seal õppides rahul ja soovitaksid enda õpitavat eriala ka teistele. Kuna väga oluline on ka info otsimine interneti kaudu, peab õppeasutuse veebileht andma potentsiaalsele tudengile kogu vajaliku info, olema lihtsalt leitav ja ligipääsetav. Tüdrukud leidsid infot eelkõige brošüüridest, poised aga internetist. (Băcilă 2008)

2. EKSPERIMENTAALNE OSA

2.1. Uurimistöö eesmärk ja ülesanded

Antud uurimistöö eesmärgiks on kaardistada TTÜ logistika ja äranduse bakalaureuse õppekavadele sisse astunud õpilaste erialavaliku otsustusprotsess ja otsust enim motiveerinud tegurid.

Uurimistöö ülesanded olid:

1. Välja selgitada, millised olid peamised erialavalikut mõjutanud tegurid ja otsustusprotsess logistika õppekava sisseastujate puhul aastatel 2013-2016.
2. Välja selgitada, millised olid peamised erialavalikut mõjutanud tegurid ja otsustusprotsess äranduse õppekava sisseastujate puhul aastal 2017.
3. Välja selgitada, kuidas käsitlevad äranduse õppekava 2017 aasta sisseastujad oma eelseisvat peeriala valiku protsessi ja seda enim mõjutavaid tegureid oma õppe teise semestri kestel.

2.2. Ankeedi ülesehitus ja läbiviimine

Andmete kogumiseks koostati kaks ankeetküsitlust, millest üks on suunatud EALB õppekava üliõpilastele (sisse astunud aastatel 2013-2016) ning teine TABB üliõpilastele (sisse astunud aastal 2017). Ankeedid on nähtavad lehekülgedel <https://bit.ly/2IHaUcy> (EALB küsitlus) ning <https://bit.ly/2KrN55A> (TABB küsitlus).

Ankeedid koostati Google Forms'i keskkonnas ning saadeti uuringus osalejatele e-maili teel. Esimene e-mail saadeti välja 2. aprillil 2018. aastal, teine 5. aprillil ja kolmas 12. aprillil. Lisaks

tuletas TABB üliõpilastele küsimustikule vastamist loengus meelde ka autori juhendaja Tarvo Niine. Kahe nädalaga said andmed kogutud.

Enne ankeetide laiali saatmist tegi autor kahe kursusekaaslase peal proovitäitmise, et saada tagasisidet, kas kõik on arusaadav.

Tulemuste analüüsimiseks kasutatakse võrdlevat statistilist analüüsi.

2.3. Üldkogum ja valim

Käesoleva töö üldkogumiks on 336 tudengit, kellest 132 õpivad TABB ning 204 EALB õppekaval. Valimiks, kes küsimustikule vastasid, on neist 111 ehk 33%.

Vastanutest 66 õpib või on õppinud EALB õppekaval, 45 õpib hetkel TABB õppekaval.

EALB õppekava küsitletutest 42 on naised ja 24 mehed; TABB õppekava puhul on vastavateks arvudeks 30 ja 15.

3. TULEMUSED JA ARUTELU

3.1. Logistika erialavalik tagasivaates

Logistika oli esimeseks valikuks EALB õppekavale õppima asunutest 45 õpilasel (68,2%). Ülejäänud 21 õpilase esimeseks valikuks oli mõni muu eriala, millest populaarseimad olid tervishoiu ja spordiga seotud erialad (füsioteraapia, hambaarstiteadus, arstiteadus ja kehakultuur). Järgnesid muud majanduse ja ärimisega seotud erialad, seejärel infotehnoloogia ja energeetika valdkonnad.

3.1.1. Erialavalikut mõjutavad tegurid

Tabelis 1 on esitatud tähtsuse järjekorras tegurid, mis õpilasi tollal erialavalikul mõjutasid. Sarnaselt kirjanduses toodud tulemustega (Kember *et al.* 2010; Mägi, Nestor 2012.; Soria, Stebleton 2013) on olulisim tegur eriala valikul õpilase huvi eriala vastu, mis näitab tudengite sisemist motivatsiooni. Järgnesid hea töö leidmise võimalus tulevikus ning loodetav töötasu valitud erialal, mis on samuti kooskõlas varem leitud tulemustega (Soria, Stebleton 2013; Băcilă 2008; Mägi, Nestor 2012).

Kõige vähem oluline oli vastanute jaoks õppetoetuste ja stipendiumite saamise võimalus. Järgnesid peretraditsioonid, kooli lähedus kodule ja kaaslaste eeskuju. Sarnased tulemused on saanud ka Mägi, Nestor (2012), Soria, Stebleton (2013) ning Băcilă (2008).

See näitab, et õpilaste erialavalikuid mõjutavad tegurid on ülemaailmselt universaalsed ning õppima tulekut mõjutab kõige enam see, et eriala õpilast huvitaks ning töövõimalused peale lõpetamist oleks tema silmis atraktiivsed.

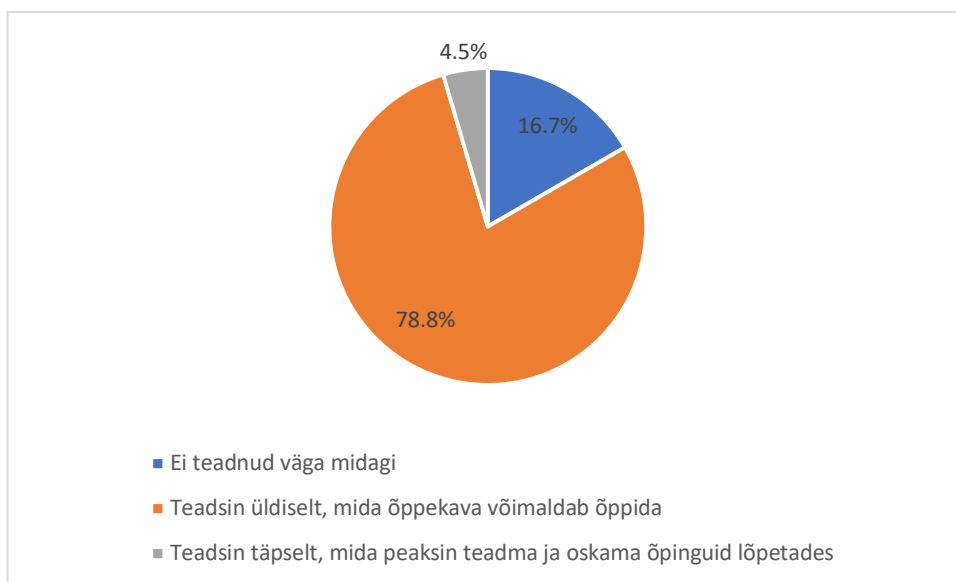
Ühe huvitava faktorina võib välja tuua veel selle, et kui tudeng andis tegurile "Eriala maine" 1-2 punkti, siis olulisemad ootused lisaks praktilisusele olid, et CV oleks tööandja silmis atraktiivne ja et koolist saaks võimalikult laia stardiplatvormi, väljundi erinevatesse organisatsioonidesse. See näitab, et tudengile on väga oluline CV atraktiivsus ja ülikooli diplomi olemasolu, isegi kui ta seda ise algselt ei teadvusta.

Tabel 1. EALB erialale sisse astunute eriala valikut mõjutanud tegurid 5 punkti skaalal

Erialavalikut mõjutav tegur	Keskmine hinne 5 punkti skaalal
Eriala huvitavus	4,25
Hea töö leidmise võimalused	4,09
Loodetav töötasu valitud erialal	3,88
Eriala on kiiresti arenev	3,45
Eriala maine	3,09
Tulevase töökoha maine	2,97
Eriala on rahvusvaheline	2,71
Hobi või huviala	2,46
Sissesaamise lihtsus	2,22
Eriala õpetavad oma ala tipud	2,02
Kaaslaste eeskuju	1,97
Kool asub kodu lähedal	1,68
Perekondlikud traditsioonid	1,63
Õppetoetuste ja stipendiumite võimalus	1,46

Allikas: autori arvutused

Kui Eestis läbi viidud uuringus leiti, et enamik õpilastest teevad oma erialavaliku 12. klassis (Mägi, Nestor 2012), siis antud uuringus tuli välja, et enamik koolilõpetajaid ei ole erialavalikus isegi kandideerimisavaldust esitades veel päris kindlad. Antud uuringus osalejatest tunnistas 52%, et nad ei olnud avaldust esitades oma otsuses veed kindlad. 48% sõnul olid nad otsuses juba enne kandideerimisavalduse esitamist pigem kindlad. Saadud tulemus näitab, et umbes pooltel juhtudest mindi logistikat õppima pigem viimase hetke otsusega, mitte kindlate plaanidega. Koolil tuleks mõelda, kuidas õpilaste teadlikkust logistika erialast juba keskkooli ajal tõsta, et nad teeksid õppima asudes teadlikke otsuseid. Õpilaste vähest teadlikkust kinnitab ka joonis 1, kus on toodud õpilaste teadlikkus õppekavast enne õppima asumist.

Joonis 1. EALB õpilaste teadlikkus õppekavast enne logistika erialale õppima asumist.

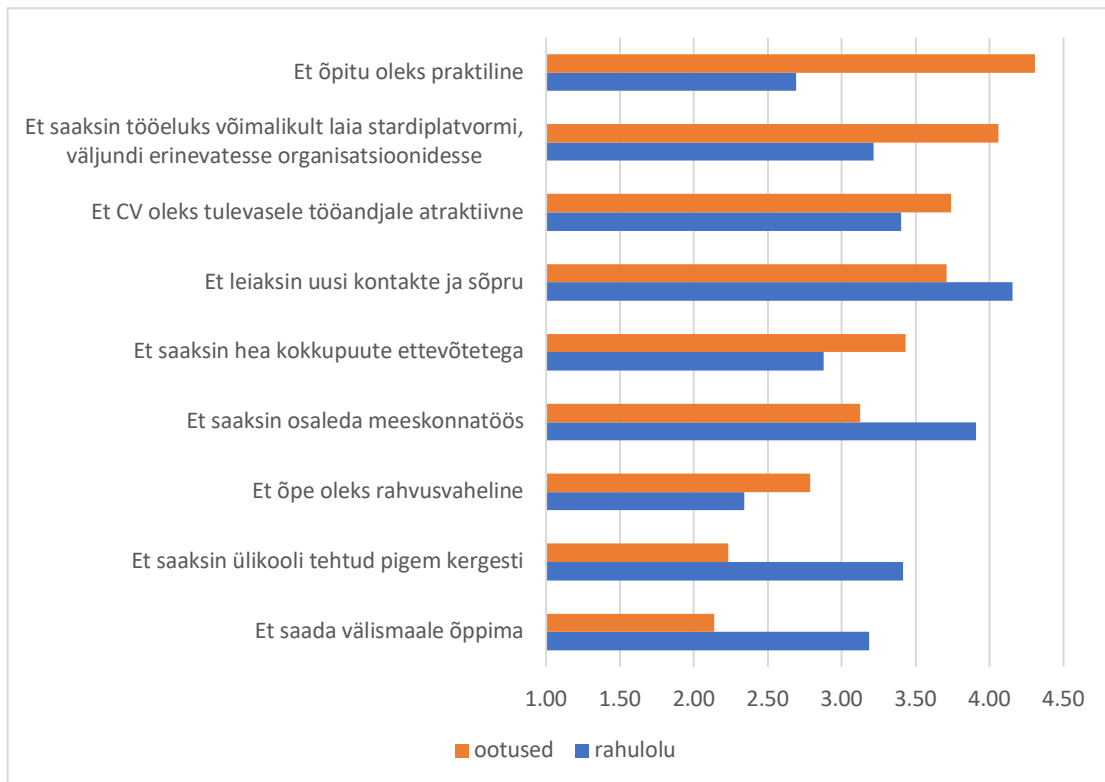
Allikas: autori arvutused

3.1.2. Õpilaste rahulolu logistika erialaga

Joonisel 2 on välja toodud õpilaste ootused õppekavale enne õppima asumist ning hinnang samadele teguritele tagasivaates. Kõige olulisemaks pidasid õpilased seda, et õpe oleks praktiline. Samas hindasid nad tagasivaates õppe praktilisust väga madalalt (õppe rahvusvahelisuse järel oli rahulolu selle teguriga eelviimasel kohal). Seega tasuks õppekava koostamisel lähtuda rohkem sellest, et õpe oleks praktilisem. Samuti ei saanud nad tööeluks nii laia platvormi, kui enne õppima asumist loodeti. Praktika tähtsust on oma uurimuses rõhutanud ka Gault *et al.* (2000), kes leidsid,

et praktika loob silla õpilase koolis omandatud teadmiste ja n-ö „päris maailma“ vahele, samuti loob koostöövõimalusi ülikoolide ja tööandjate vahel.

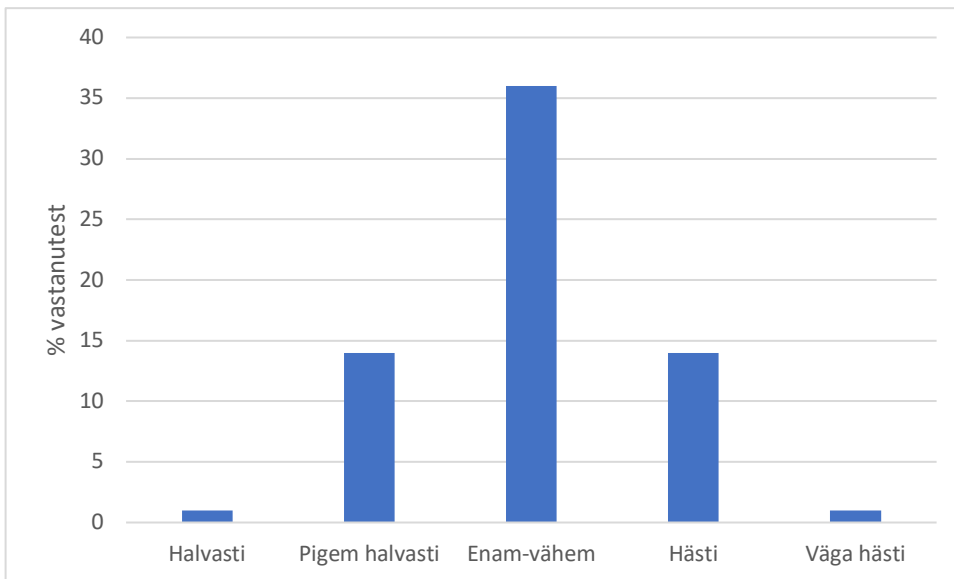
Positiivse tulemusena võib välja tuua selle, et meeskonnatööl osalemist hinnati tagasivaates kõrgemalt – see oli uute kontaktide ja sõprade leidmise järel teisel kohal. Uuringust tuli välja ka see, et õpilased said ülikooli läbitud lihtsamalt, kui nad ise lootsid.

Joonis 2. Ootused logistikat õppima asudes ning hinnang samadele teguritele tagasivaates.

Allikas: autori arvutused

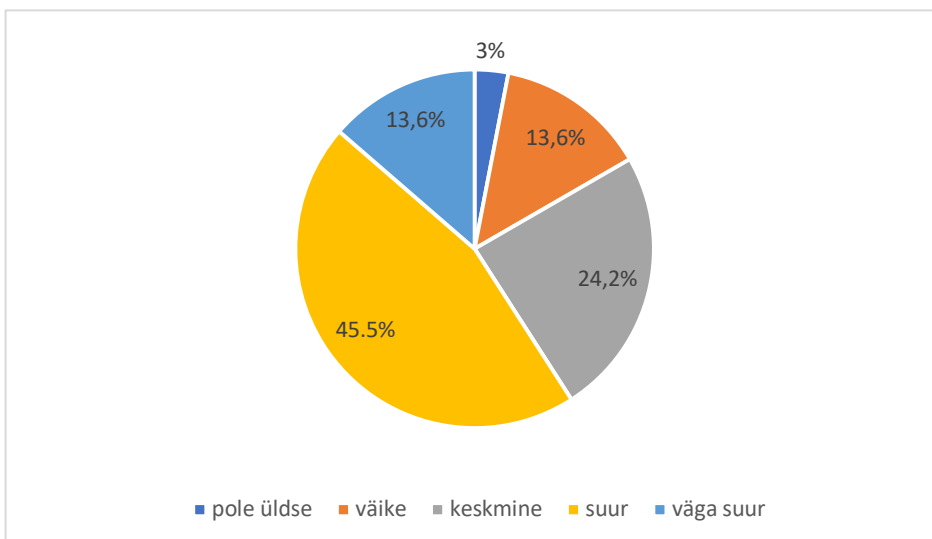
Üldiselt on õppekava ootustele vastavus keskmine (vt. joonis 3) ning 59% vastanutest ütles, et teeksid uuesti õppima asudes sama erialavaliku.

Joonis 3. Õppekava ja õpitu vastavus sellele, mida õpilased õpingutelt ootasid

Allikas: autori arvutused

Joonisel 4 on näidatud, kui suur on küsitletute huvi logistika valdkonna vastu praegu. Ligi 60% vastasid, et huvi logistika vastu on suur või väga suur ning kõigest 17%, et huvi on väike või puudub üldse. 45% vastanutest töötab hetkel logistikavaldkonnas.

Joonis 4. EALB tudengite või vilistlaste huvi logistika valdkonna vastu

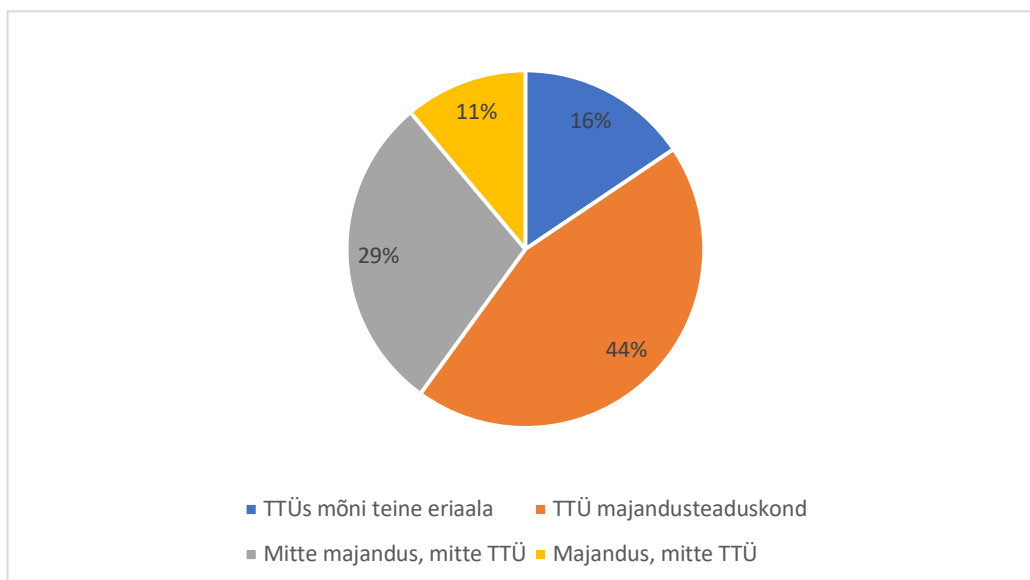
Allikas: autori arvutused

3.2. Logistika kui peeriala valik ärintuduse esmakursuslaste pilgu läbi

Ärintuduse eriala oli esimeseks valikuks 77,8%-l (35 tudengit) vastanutest, 22,2% (10 tudengit) oleks eelistanud mingit muud eriala või erialasid, millest enim mainiti erinevaid kunstiga seotud erialasid (fotograafia, sisearhitektuur, helirežii, graafiline disain). Järgnesid sotsiaalteadused (filoloogia, sotsiaaltöö, prantsuse keel ja kultuur) ja muud majandusega seotud erialad (näiteks rakenduslik majandusteadus).

3.2.1. Lähedasemad erialavalikud

Joonisel 5 on kõigi küsitluses osalenud ärintuduse üliõpilaste lähedasemad erialavalikud grupeeritud nelja rühma. Jooniselt on näha, et 44%-l oleks ka teine lähedasem valik TTÜ majandusteaduskond, kusjuures 60% nendest oleks valinud rakendusliku majandusteaduse ning 30% õigusteaduse. Teiseks suuremaks grupiks (29%) on mõni teine eriala mõnes teises koolis. Kolmandaks grupiks (16%) oli mõni teine eriala TTÜs. Selles grupis olid peamisteks valikuteks inseneriteaduskond, IT teaduskond ja Eesti Mereakadeemia erialad. Viimaseks grupiks oli majandus mõnes muus kõrgkoolis (11%). Selles grupis olid peamisteks valikuteks TÜ majandusteaduskond ja erinevad EBS-i erialad.

Joonis 5. Ärintuduse üliõpilaste lähedasemad alternatiivsed erialavalikud.

Allikas: autori arvutused

3.2.2. Ärinduse eriala valikut mõjutavad tegurid

Tabelis 2 on toodud erinevad erialavalikut mõjutavad tegurid ning see, kui oluliseks TABB eriala tudengid neid oma otsuste tegemisel pidasid.

Tabel 2. TABB erialale sisse astunute erialavalikut mõjutanud tegurid 5 punkti skaalal

Erialavalikut mõjutav tegur	Keskmine hinne 5 punkti skaalal
Eriala huvitavus	4,31
Hea töö leidmise võimalused	4,07
Loodetav töötasu valitud peaerialal	4,02
Tulevase töökoha maine	3,69
Hobi või huviala	3,04
Eriala on kiiresti arenev	2,93
Eriala on rahvusvaheline	2,71
Sissesaamise lihtsus	2,69
Eriala maine	2,64
Eriala õpetavad oma ala tipud	2,36
Kajastamine meedias (televisioon, raadio, kirjutav meedia, veeb)	1,98
Kaaslaste eeskuju	1,89
Perekondlikud traditsioonid	1,89
Kool asub kodu lähedal	1,56

Allikas: autori arvutused

Nagu näha, siis sarnaselt EALB tudengitele oli ka TABB eriala valimisel põhikriteeriumiks huvi eriala vastu. Ka tähtsusetl järgmised tegurid olid samad – hea töö leidmise võimalused ning loodetav töötasu valitud peerialal. Kõige vähem oluliseks peeti kooli kaugust kodust, peretraditsioone ning kaaslaste eeskuju.

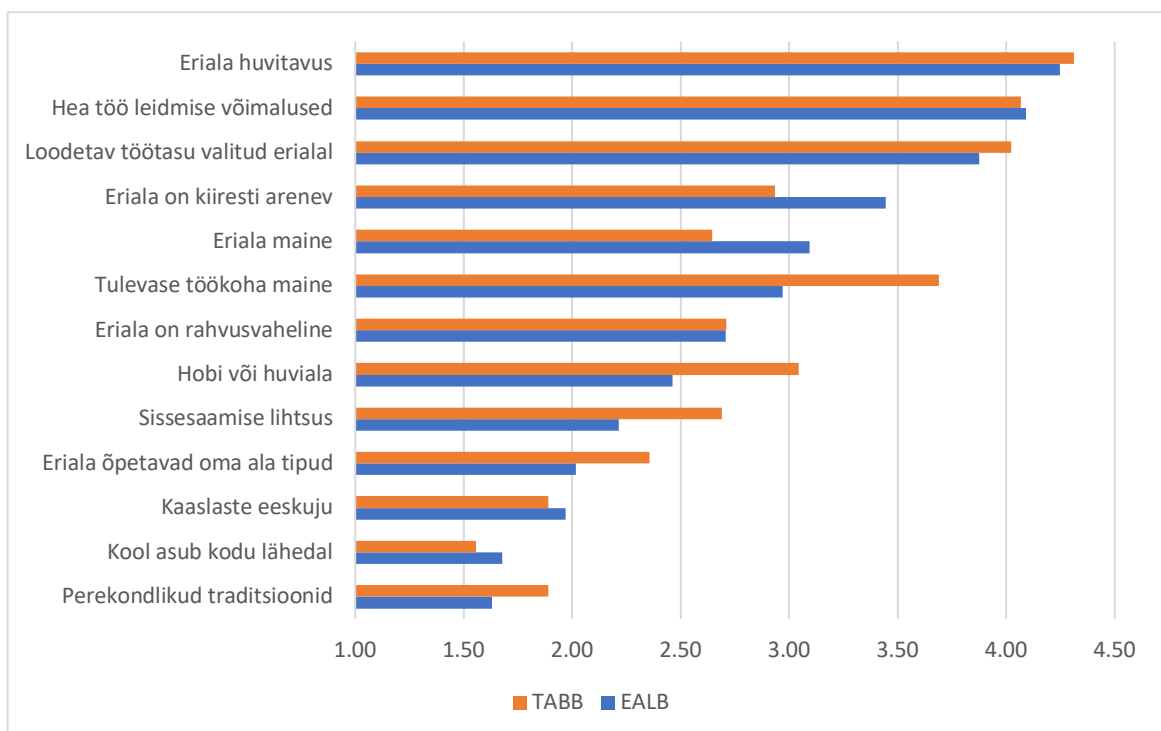
3 õpilast 45-st mainis ära, et astus ärandust õppima just seetõttu, et tahab peerialaks valida logistika:

„Meeldib majandus ning olen juba mitu viimast aastat mõelnud logistika erialale, mida äranduse õppekava ka pakub. Õppekava on lai ning tänu sellele saab omandada palju teadmisi, mis võivad tööturul aidata.“

„See, et siit saab edasi suunduda logistikasse.“

„Soov õppida logistikat, mis äranduse all üks peerialadest.“

Joonisel 6 on võrreldud EALB ja TABB õpilaste erialavalikut mõjutavaid tegureid ning siit on näha, et esimesed 3 tegurit on läbi aastate olnud enam-vähem sama kaaluga.

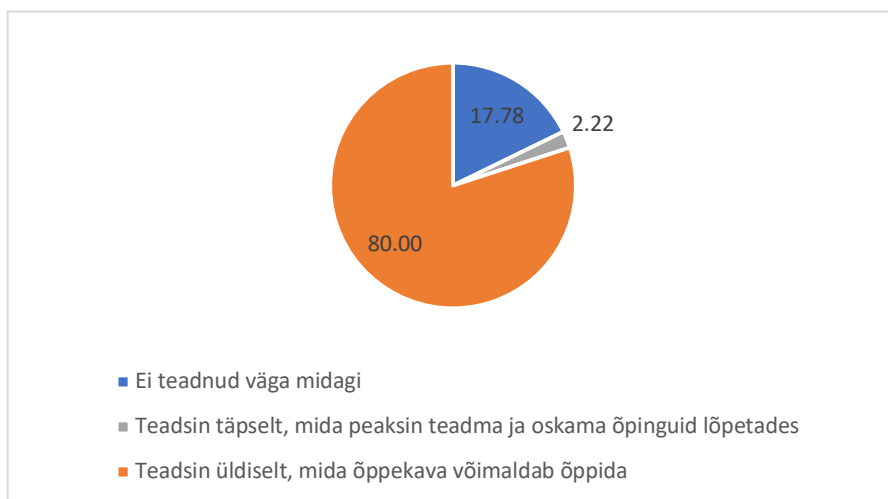
Joonis 6. TABB ja EALB tudengite erialavalikut mõjutavate tegurite võrdlus

Allikas: autori arvutused

See toetab ka varem esitatud väidet, et õpilaste motivatsioon on erialavalikul eri uuringute põhjal sarnane. Kui eriala kiire arenemine ning selle maine on TABB õpilaste jaoks pisut väiksema tähtsusega, siis tulevase töökoha maine, seotus huvi või erialaga ning ka sissesaamise lihtsus on nende jaoks natuke olulisemad kui need olid EALB tudengite jaoks.

Kui EALB õpilastest üle poole tegid lõpliku erialavaliku alles peale sisseastumisavalduste esitamist, siis TABB õppekaval õppijate seas oli nende osakaal 44%, 56% sõnul olid nad otsuses juba enne kandideerimisavalduse esitamist pigem kindlad.

Ka TABB õppekava puhul ei teadnud õpilased enne sisseastumist täpselt, mida õppekava endast kujutab (vt joonis 7). Ainult 1 õpilane 45-st teadis täpselt, mida ta peaks õpingud lõpetades teadma ja oskama.

Joonis 7. Õpilaste kursis olemine äriduse õppekavaga enne õppima asumist

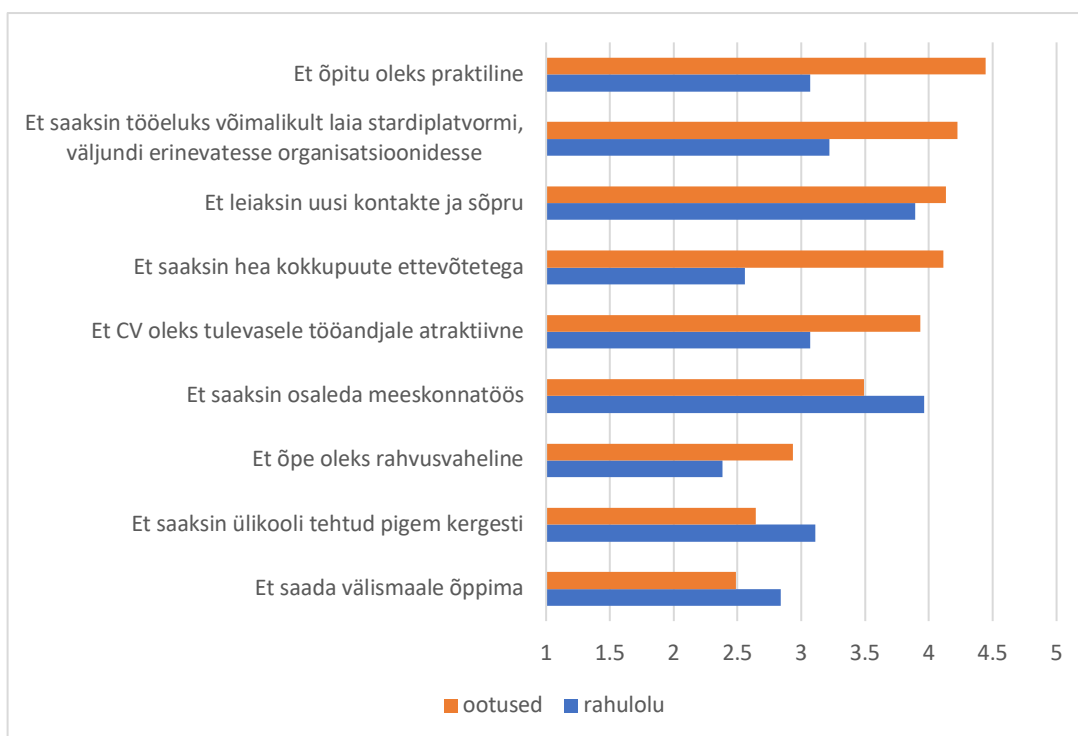
Allikas: Autori arvutused

3.2.3. Õpilaste rahulolu äriduse erialaga

Joonisel 8 on näidatud, millised olid õpilaste ootused teatud teguritele enne õpingute algust ning milline on nende rahulolu samade teguritega senise ülikoolikogemuse põhjal.

Senise ülikoolikogemuse põhjal on kõige suuremad erinevused ootuste ja rahulolu vahel õppe praktilisuses ning kokkupuutes ettevõtetega. Kuna tegemist on esimese kursuse tudengitega, on see ka mõistetav, sest praktilisem pool on veel ees ja esimene kursus ongi pigem üldainete õppimiseks ja ülikoolieluga kohanemiseks. Pärast spetsialiseerumist peaks õpe muutuma praktilisemaks, seda vähemalt üliõpilased ootavad. Kuid kuna ka EALB erialal ei olda õppe praktilisusega väga rahul, tuleks mõelda, kuidas muuta erialad õpilaste jaoks praktilisemaks. Ettevõtetega kokkupuude on tegelikult täiesti olemas, aga tihtipeale on need võimalused vabatahtlikud ja kuigi neid peetakse oluliseks, teevad tudengid sel ajal pigem midagi muud. Ettevõtete külastused toimuvad ka erinevate tudengiorganisatsioonide, nagu näiteks MTÜK, raames.

Samuti ei ole seni nende ootustele vastanud sellised tegurid nagu CV atraktiivsus ning tööeluks laia platvormi saamine. Sarnaselt EALB-ga hindavad ka TABB tudengid meeskonnatööd ning õppe läbimise lihtsust kõrgemalt, kui nad alguses ootasid.

Joonis 8. TABB tudengite ootused õpingute alguses ning rahulolu samade teguritega senise ülikoolikogemuse põhjal.

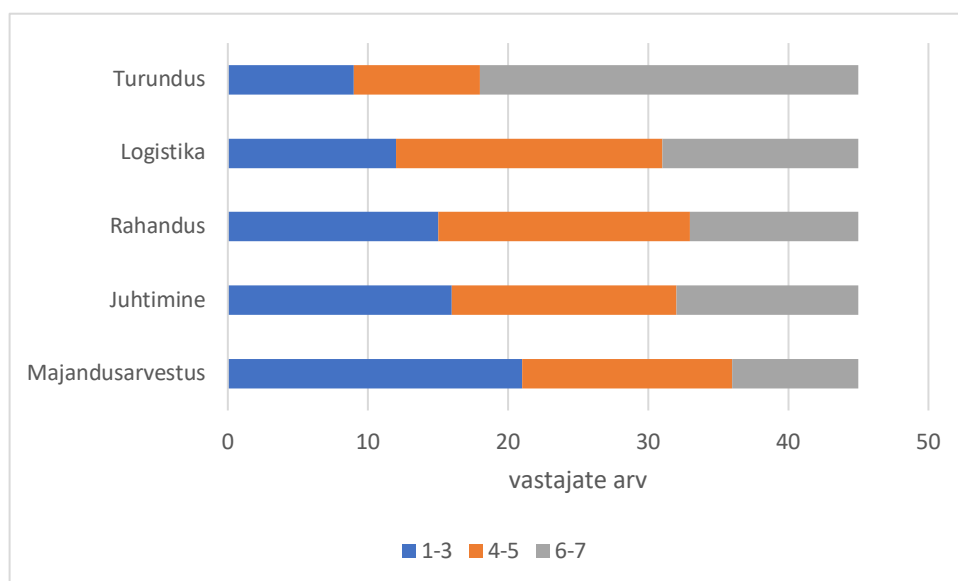
Allikas: autori arvutused

84,4% vastanutest valiks uuesti ärianduse eriala, kui nad seisaksid sama otsuse ees.

3.2.4. Peaeriala valik

Esimese kursuse lõpuks on 80% vastanutest mõelnud peaeriala valikule, 20% seda veel teinud ei ole. Samas ülikooli astudes teadis vaid 40%, mis peaeriala nad valivad. Ka Bobâlcă *et al.* (2014) leidsid, et bakalaureuseõppes teevad tudengid otsuse oma põhiala valiku kohta enamasti esimese kursuse lõpuks.

TABB õppekaval saavad tudengid valida viie peaeriala vahel – lisaks logistikale veel turundus, rahandus, juhtimine ja majandusarvestus. Tudengid hindasid kõigi peaerialade atraktiivsust 7 punkti skaalal ning nagu näha joonisel 9, on õpilaste jaoks neist kõige atraktiivsem turundus, mille keskmine suhteline atraktiivsus on 5,38. Logistika on teisel kohal 4,53 punktiga. Järgnevad rahandus 4,36, Juhtimine 4,02 ja kõige vähem atraktiivne on majandusarvestus 3,8-punktise keskmise hindega.

Joonis 9. Peaerialade suhteline atraktiivsus

Allikas: autori arvutused

Need, kelle jaoks logistika tundus kõige atraktiivsem või üks atraktiivseimastest, nimetasid oma valiku põhjustena järgmist:

„Tunnen, et logistika on kõikjal ja selle eriala tundmine annab tulevikus palju võimalusi.“

„Meeldib logistika, oman ka tuttavaid selles valdkonnas. Olen teinud lihttöölisena tööd logistika valdkonnas ning olen leidnud, et tahaks kätt proovida töö orgainseerimises ja koordineerimises. Logistika on ka lai valdkond, kus saab teha erinevaid töid ning end hästi realiseerida. Eriala võimaldab mõista paremini kaupade liikumist, üldist majandust ning ettevõtete vahelist partnerlus.t“

„Logistika aine on huvitav.“

„Isiklik huvi.“

„Huvi tundmine.“

„Kõige praktilisem valik, võimalus leida hea töökoht.“

„See huvitab kõige rohkem.“

Tabelis 3 on toodud äriduse tudengite peaeriala valikut mõjutavad tegurid. Nagu tabelist näha, on ka peaeriala valikukriteeriumid sarnased kui äriduse erialale astudes. Kõige olulisem on eriala huvitavus, millele järgnevad hea töö leidmise võimalused ja loodetav töötasu valitud peaerialal. Peretraditsioonid ning kaaslaste eeskuju on jällegi kõige vähem olulised. Ka õppimise lihtsus ei mängi peaeriala valikul olulist rolli. Välja võiks tuua selle, et „peaeriala on kiiresti arenev“ keskmine hinne oli tunduvalt kõrgem kui vastav hinne äriduse eriala valikul.

Küsimusele, kas nad plaanivad õpingute jätkamist oma peaerialal, vastas kogu valimist „pigem loogiline, et jätkan“ 33%, samas kui nende hulgas, kes pidasid logistikat kõige atraktiivsemaks või üheks atraktiivseimastest, plaanib peale lõpetamist õpinguid jätkata 50%.

Tabel 3. Peaeriala valikut mõjutavad tegurid

Peaeriala valikut mõjutavad tegurid	Keskmine hinne 5 punkti skaalal
Peaeriala huvitavus	4,76
Hea töö leidmise võimalused	4,44
Loodetav töötasu valitud peaerialal	4,4
Peaeriala on kiiresti arenev	3,84
Tulevase töökoha maine	3,8
Peaeriala õpetavad oma ala tipud	3,4
Peaeriala maine	3,36
Hobi või huviala	3,04
Peaeriala on rahvusvaheline	3,04
Kajastamine meedias (televisioon, raadio, kirjutav meedia, veeb)	2,52
Lihtne õppida	2,48
Kaaslaste eeskuj	2,28
Perekondlikud traditsioonid	1,96

Allikas: Autori arvutused

KOKKUVÕTE

Antud uurimistöö eesmärgiks oli kaardistada TTÜ logistika ja ärimise bakalaureuse õppekavadele sisse astunud õpilaste erialavaliku otsustusprotsess ja otsust enim motiveerinud tegurid. Selleks tuli välja selgitada, millised olid peamised erialavalikut mõjutanud tegurid ja otsustusprotsess logistika õppekava sisseastujate puhul aastatel 2013-2016 ning ärimise õppekava sisseastujate puhul aastal 2017. Lisaks uuriti, kuidas käsitlevad ärimise õppekava 2017. aasta sisseastujad oma eelseisvat peeriala valiku protsessi ja seda enim mõjutavaid tegureid oma õppe teise semestri kestel.

Eksperimentaalne osa viidi läbi küsitluse vormis, mis saadeti osalejatele e-maili teel ning kus nad pidid vastama erinevatele küsimustele seoses erialavalikut mõjutanud teguritega, aga ka ootuste ja rahulolu ning logistika eriala kohta üldiselt.

Leiti, et peamised erialavalikut mõjutavad tegurid on üsna universaalsed – huvi eriala vastu, hea töö leidmise võimalused ja oodatav töötasu valitud erialal. Uuringust tuli välja ka see, et tudengitele on väga oluline CV atraktiivsus ja ülikooli diplomi olemasolu, isegi kui nad seda ise algselt ei teadvusta. Samas kõige vähem mõjutavad tudengite õppimisotsuseid perekondlikud traditsioonid, kaaslaste eeskuju ja kooli lähedus kodule. Ligi pooled uuringus osalenutest ei olnud tegelikult sisseastumisavaldusi esitades oma erialavalikus veel kindlad.

Esimese kursuse lõpuks on 80% TABB eriala vastanutest mõelnud peeriala valikule, 20% seda veel teinud ei ole. Samas ülikooli astudes teadis vaid 40%, mis peeriala nad valivad. See näitab, et logistika eriala lõpetajate arvu on uues süsteemis üsna keeruline ette ennustada. Logistika on TABB tudengite jaoks viie valiku hulgas atraktiivsuselt teisel kohal (turunduse järel).

Järeldused ja ettepanekud:

- 1) Peamine erialavalikut mõjutav tegur on huvi eriala vastu, millega peab arvestama juba vastuvõtukonkurse korraldades. Tuleb mõelda, kuidas tutvustada logistika eriala kui ärenduse eriala ühte peaeriala valikut nii, et see oleks juba õppima asudes õpilaste jaoks jätkuvalt atraktiivne.
- 2) Õppe praktilisust hinnatakse nii EALB kui TABB õppekava tudengite poolt üsna madalalt. Tuleb mõelda, kuidas muuta õpet praktilisemaks ja viia õpilasi juba õpingute ajal rohkem kokku logistikaettevõtetega.
- 3) Tudengite jaoks on oluline CV atraktiivsus tööandjate silmis ja ülikoolidiplomi saamine. Head töö leidmise võimalused ning oodatav töötasu olid ka ühed enim erialavalikut mõjutanud tegurid. Tuleb tutvustada logistika eriala karjäärivõimalusi ning säilitada eriala hea maine.
- 4) Uue süsteemi järgi ärenduse erialale õppima asunute teine erialavalik oleks olnud mõni muu eriala TTÜ majandusteaduskonnas. Seega tuleb sisseastumiskonkurse korraldades leida üles logistikahuvilised koolilõpetajad ning suunata nad just TABB õppekavale, kus nad saavad peaerialana õppida logistikat.

Kuna käesolevas uurimistöös tuli välja, et huvi eriala vastu ning õppe praktilisus on tudengite jaoks äärmiselt olulised, tuleks edaspidistes uuringutes välja selgitada faktorid, mis muudaksid logistika eriala keskkoolilõpetajate jaoks huvitavamaks. Samuti tuleks neilt uurida, mida nad praktilise õppe poolt kõige enam ootaksid.

SUMMARY

MOTIVATION OF CHOOSING A SPECIALTY IN HIGHER EDUCATION ON THE BASIS OF TUT LOGISTICS BACHELOR'S STUDY

Taavi Arula

Previously, the specialty of logistics was one of the bachelors programs in the field of Engineering (EALB), but from 2017 it was positioned to Faculty of Economics and Finance, where Logistics is one of the five majors students can choose from, when they are taking their Bachelor study in Business. It means that previously it was easy to predict, how many students will graduate logistics, but from now on, it will be difficult, because choice of major will be made later during the studies. It is important to know, how these students make their choices and what are their decisions based on. Also, it is unknown if the attractiveness of logistics as a specialty has changed and how much does the new system attract different students who could choose logistics out of these possibilities. It is also important to find out, how the students' motivation alters during the studies.

Based on these problems mentioned above, the aim of this research was to survey major factors influencing their choices when selecting bachelor specialization and major specialty, but also to understand their decision-making process. One goal was to find out, what kind of expectations they had before their studies and how do they evaluate these factors after or during their studies.

In this study, two groups of students were examined – students studying according to EALB (started their studies in 2013-2016) and TABB (started studying in 2017). They were sent questionnaires via e-mail and it was filled by 111 students, which is 33% of the total population.

In this study, it is important to understand the main factors influencing students decision-making processes in general and in theoretical overview some previous researches made in Estonia and other countries are described briefly.

As the results of the present study confirm, the main factors influencing students decision-making are universal among both groups – interest in subject area, preparation for fulfilling career and leading to a high paying job. These results are in accordance with previous researches. It was also found that attractiveness of their CV for future employers and getting their university certificate are important for students, even if they are not aware of it at the beginning. The least important factors are family traditions, example of their relatives and school being close to their home. Almost half of the students hadn't made their final decision when applying to university.

By the end of the first year, 80% of TABB students have made their decisions about major specialty. At the same time, when applying to school, only 40% of them knew, which major specialty they are going to choose. It makes it very difficult to predict the amount of students, who are going to choose logistics out of five possible specialties. Logistics is in the second place after marketing based on its attractiveness.

The major conclusions are the following:

- 1) The main factor influencing the choice of specialty is that students must be interested in what they are going to study. It must be discussed, how to introduce logistics as one of the possible majors so that it would be attractive for students already before their studies.
- 2) Both EALB and TABB students find that there is much less practical training than they expected. It is important to make their studies more practical and bring them together with different companies.
- 3) It is important for students to have a CV attractive to their future employers, so it is important to introduce logistics as the specialty with good opportunities after graduating and to maintain its good reputation.
- 4) The second choice of specialty for TABB students would have been any other program in Department of Economics in TUT. So it is important to find these students in the future and guide them to apply for TABB, where they can choose logistics as their major in the second year.

As in the present study it was found that interest in subjects they are studying and practical training are very important for students, it should be further examined, which are the factors making a specialty interesting to high school graduates. They should also be asked, what they expect from practical training in the university.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Adcroft, Andy. (2011). The motivations to study and expectations of studying of undergraduate students in business and management. – *Journal of Further and Higher Education*, Vol. 35, No. 4, 521-543.

Băcilă, Mihai-Florin (2008). 12th grade students' behavior in the decision making process of educational choices. – *Management and Marketing*, Vol. 4, No. 4, 81-92.

Ballantine, J. A., Duff, A., Larres, P. M. (2008). Accounting and business students' approaches to learning: A longitudinal study. – *Journal of Accounting Education*, Vol. 26, 188-201.

Bobâlcă, C., Tugulea, O., Cosmina, B. (2014). How are the students selecting their bachelor specialization? A qualitative approach. – *Procedia Economics and Finance*, Vol. 15, 894-902.

Bye, D., Pushkar, D., Conway, M. (2007). Motivation, interest, and positive affect in traditional and nontraditional undergraduate students. – *Adult Education Quarterly*, Vol. 57, No. 2, 141-158.

Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., Ryan, R. M. (1991). Motivation and Education. – *Educational Psychologist*, Vol. 26, No. 3&4, 325-346.

Elliot, J. G., Hufton, N. R., Willis, W., Illushin, L. (2005). *Motivation, engagement and Educational Performance: International Perspectives on the Contexts for Learning*. New York: Palgrave Macmillan.

Garaus, C., Furtmüller, G., Güttel, W. H. (2016). The Hidden Power of Small Rewards: The Effects of Insufficient External Rewards on Autonomous Motivation to Learn – *Academy of Management Learning & Education*, Vol. 15, No. 1, 45-59

- Gault, J., Redington, J., Schlager, T. (2000). Undergraduate Business Internships and Career Success: Are They Related? – *Journal on Marketing Education*, Vol. 22, No. 1, 45-53.
- Germeijs, V., Verschueren, K. (2006). High School Students' Career Decision-Making Process: Development and Validation of the Study Choice Task Inventory. – *Journal of Career Assessment*, Vol. 14, No. 4, 449-471.
- Kember, D., Ho, A., Hong, C. (2010). Initial motivational orientation of students enrolling in undergraduate degrees. – *Studies in Higher Education*, Vol. 35, No. 3, 263-276.
- Maurer, T. W., Allen, D., Gatch, D. B., Shankar, P., Sturges, D. (2013). A comparison of student academic motivations across three course discipline. – *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, Vol. 13, No. 5, 77-89.
- Mägi, E., Nestor, M. (2012). *Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud: Keskharidusastme lõpetajate valikute uuringu lõpparuanne*. Tartu: SA Archimedes.
- Paixão, O., Gamboa, V. (2016). Motivational Profiles and Career Decision Making of High School Students and Vítor Gamboa. – *The Career Development Quarterly*, Vol. 65, 207-221.
- Rovai, A. P., Ponton, M. K., Wighting, M. J., Baker, J. D. (2007). A Comparative Analysis of Student Motivation in Traditional Classroom and E-learning courses. – *International Journal on E-learning*, Vol. 6, No. 3, 413-432.
- Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000). Intrinsic and Extrinsic Motivations: Classic Definitions and New Directions. – *Contemporary Educational Psychology*, Vol. 25, 54-67.
- Singh, S., Sharma, A. (2017). The Role of Social Context in Influencing Career Decision Making in Generation Next. – *Amity Business Review*, Vol. 18, No. 2, 38-56.
- Soria, K. M., Stebleton, M. (2013). Major Decisions: Motivations for Selecting a Major, Satisfaction, and Belonging. – *NACADA Journal*, Vol. 33, No. 2, 29-43.
- Vrontis, D., Thrassou, A., Melanithiou, Y. (2006). A Contemporary higher education student-choice model for developed countries. – *Journal of Business Research*, Vol. 60, 979-989.

Ye, L., Liu, L., Li, H., Hu, T., Wen, Y., Hou, Z. (2018). Nationality Differences in the Relationship Between Career Decision-Making Profiles and Career-Self-Efficacy – *Social Behavior and Personality*, Vol. 46, No. 3, 471-484.